

15 Sparreholm (D 33)

HERRGÅRDSLANDSKAP

Sparreholms slott fick sitt nuvarande utseende när slottet renoverades i slutet av 1800-talet, då det också försågs med en lanternin.

Sparreholm och Långdunker är herrgårdar i ett storskaligt godslandskap med arrendegårdar och torp omgivet av de tre sjöarna Båven, Lillsjön och Västersjön, sjöar som binds samman av Kyrkån. Vid Långdunker ligger Långdunkerkärren. I området ingår Hyltinge kyrkomiljö, äldre vägsträckningar kantade av alléer, hagmarker präglade av ädellövskog och öppet odlingslandskap som speglar storgodsdriften.

I området finns ett stort antal fornlämningar som visar på områdets kontinuitet bakåt i tiden. Vid Hyltinge kyrka har det hittats gravar från stenålder, så kallade stridsyxegravar med båtysor och keramik. Fler stenåldersboplatser finns vid Långdunker, Rostock och söder om Hyltinge kyrka. Under bronsåldern ökar bosättningarna i antal och hela det område som torrlagts genom landhöjningen koloniserar. Utmed kanterna av dalgångarna och på åsen ligger gravar från bronsåldern och äldre järnålder. Under yngre järnålder etablerades flera av de enheter som fortsatte att vara

bebodda under medeltid, till exempel Hyltinge och Lyftinge byar, avhysta i samband med säteribildningen. Norr om Långdunker och vid Börkhult ligger de största yngre järnåldersgravfälten och vid Ramsberg ligger en fornborg som kan antas höra ihop med en fornborg i Henaredalen.

Vid 1100-talets slut byggdes Hyltinge kyrka som då bestod av ett smalt kor och ett långhus med samma bredd som den nutida kyrkan. På 1300-talet förändrades koret och under 1800-talet fick kyrkan det utseende som den har idag. I likhet med andra byggnader vid Sparreholms slott är kyrkan putsad i ljusgult med vita detaljer. Till kyrkomiljön hör ett församlingshem som tidigare fungerat som sockenstuga och fattigstuga. Öster om Hyltinge kyrka ligger de skolbyggnader som uppfördes under 1800-talet, den arkitektoniskt fint utformade Sprengportenska skolan från 1845 och "Lilla skolan" från 1879 som blev småskola.

Områdets markindelning och bebyggelse har formats av de gods, Sparreholm och Långdunker som dominerar området. Under flera hundra år brukades Långdunker tillsammans med Sparreholm under samma ägare. Båda gårdarna ligger på framträdande platser, Långdunker på en ås mellan Långdunkerkärren och Lillsjön, Sparreholm på en holme i Båven. Till miljöerna hör allékantade tillfartsvägar som binder samman herrgårdsmiljöerna med Hyltinge kyrka. Vid Sparreholm märks en nästan en kilometer lång och ovanligt ståtlig, dubbel lindallé. Till miljöerna hör parker och trädgårdar och ett mycket stort byggnadsbestånd, till stora delar utformat i en gemensam stil.

Sparreholm har sitt ursprung i säteriet Hyltingenäs som bildades 1634 av gårdarna i Hyltinge by. Ganska omgående fick godset namnet Sparreholm efter släkten Sparre. Slottsbyggnaden uppfördes 1758 enligt ritningar av en av dåtidens kända arkitekter Jean Eric Rehn medan själva planläggningen med flyglar, orangerier med mera

VIKTIGA VÄRDEBÄRARE

- Sparreholms slott med dubbel lindallé.
- Sparreholms ekonomigård vid Björkhults gård med arbetarbostäder och en rad olika ekonomihus.
- Långdunkers herrgårdsmiljö med corps de logi och ladugård och flera bostadshus.
- Hyltinge kyrkomiljö och sockencentrum med två äldre skolor.
- Beteslandskap med ädelönskog, bland annat naturreservatet Sparreholms ekhagar.
- Det öppna odlingslandskapet med enstaka arrendegårdar på de öppna fälten och torp i skogskanterna.
- Bebyggelse som berättar om herrgårdarnas drift och verksamhet, till exempel Ramsbergs arrendegård.
- Äldre vägsträckningar kantade av alléer.
- I området finns fornlämningar som visar på områdets kontinuitet bakåt i tiden.

Infarten till Sparreholm markeras genom höga putsade grindstolpar, därefter följer en 1 kilometer lång dubbel lindallé.

I Sparreholms ekhagar ligger Grindtorp.

Vid Torparviken ligger Sparreholms före detta bränneri.

Långdunkers herrgårdsbyggnad är uppförd enligt ritningar av Carl Hårleman, med ett framträdande läge på en ås mellan sjö och kärr.

Till Långdunkers herrgård hör en äldre magasinsbyggnad som står tätt inpå vägen.

Långdunkers ladugård är ett landmärke som syns vida omkring. Den har en ovanlig körbro i trä som renoverats sedan bilden togs.

Ramsberg är en arrendegård uppförd i nationalromantisk stil, här syns ladugården.

utformades av C.F. Adelcrantz. Huvudbyggnaden i ljusgul puts med vita pelare bildar tillsammans med flyglarna en omsluten gårdsplan. Idag är flera av flyglarna och orangeriet borta. I slutet av 1800-talet restaurerades huvudbyggnaden då den fick sitt nuvarande utseende med en lanterninkrönt kupol. Utmed tillfartsallén ligger ett stall med vagnslider och ett före detta bränneri. Sparreholms ekonomigård med flera ladugårdar, stallar, arbetarbostäder och statarlängor ligger väster om väg 53, vid Björkhults gård, och utgör ett dominerande inslag i landskapsbilden. De äldre byggnaderna är restaurerade och har kompletterats med nya i samma stil. På platsen bedrivs en omfattande hästverksamhet.

Långdunker var frälsesgård på 1500-talet och blev i likhet med Sparreholm säteri vid mitten av 1600-talet. Huvudbyggnaden uppfördes på 1700-talet med utgångspunkt i Carl Hårlemans herrgårdsbyggnader. Byggnaden är i två våningar i ljus puts med rusticerande detaljer och omges av en park. Carl Hårleman var en av sin tids mest inflytelserika arkitekter och

utformade flera herrgårdsmiljöer i Sörmland. Byggnaden har bevarat sin ursprungliga stil. Ekonomigården ligger norr om mangården och omfattar arbetarbostäder, ett timrat magasin och en stor ladugård med en ovanlig körbro i trä som leder upp till upp till höskullen.

Bebyggelsemiljöerna speglar godsets organisation och drift med varierande bruksform. Till Sparreholm och Långdunker har det hört flera arrendegårdar, bland annat Lyftinge, Björkhult och Ramsberg. Vid Lyftinge finns det kvar en manbyggnad från 1600-talet och vid Ramsberg märks en ladugårdsdel, samt flera arbetarbostäder uppförda i nationalromantisk stil. Torparna var en viktig del i jordbruksdriften och i skogskanten runt åkermarken och i gläntor i skogen finns fortfarande kvar ett stort antal torp. Vid Hagtorp och Knäppinge finns det torp uppförda i tegel. Öster om Torparviken ligger Grindstugan, ett ålderdomligt putsat torp. Under 1800-talet förändrades organisation och drift genom att statarsystemet fick genomslag. Vid Sparreholms ladugårdar finns det fortfarande kvar flera statarlängor.

Odlingslandskapet är storskaligt med vida utblickar där herrgårdsanläggningarna med tillhörande alléer bildar landmärken. Höjder i åkermarken är bevuxna med ekskogar. Utmed Malmköpingsåsen och Båvens östra strand dominerar gammal ekskog. Området öster om Torparviken, mellan Sparreholms slott och Ramsberg är ett naturskönt beteslandskap med stora ekar och spår av äldre åkrar samt en utsiktsplats "Tempelberget". Området kallas Sparreholms ekhagar och är naturreservat. Vägarna i området har till stora delar bevarat en äldre terränganpassad karaktär och är ungefär detsamma som på sockenkartan från 1670-talet. Vägen från Hyltinge till Malmköping följer åsryggen där gravar visar att vägen har förhistoriska rötter. På flera platser utmed åsen löper den äldre vägen parallellt med dagens asfalterade breda vägbana.

Vid godsens Sparreholm och Långdunker är det möjligt att följa hur drift och organisation inom ett storgods förändrats från 1600-talet fram till 1900-talet. Markerna med många odlingsspår som bruksvägar, diken, odlingsytor och bebyggelse med olika funktion och utformning speglar godsets drift. Vid Sparreholm finns idag ett bilmuseum och vid Björkhults gård ett vagnsmuseum och hästcenter.

ATT TÄNKA PÅ

- Området är riksintresseområde för kulturmiljövården.
- Herrgårdarnas bebyggelsestruktur med huvudbyggnader, ekonomibyggnader, torp och arbetarbostäder från olika tidsskeden ska underhållas så att de finns kvar och kan berätta om godsens drift och organisation.
- Herrgårdsmiljöerna representerar stora arkitekturhistoriska och konstnärliga värden.
- Byggnadernas exteriör underhålls så att deras karaktär kan bestå.
- Förändringar i godsmiljön ska ske med stor försiktighet. Eventuella nybyggnader måste underordna sig befintlig bebyggelse och anpassas i stil, skala och material.
- Det öppna odlingslandskapet är bärande för förståelsen av godsens drift och upplevelsen av herrgårdslandskapet.
- Landskapsbilden ska skyddas.
- Äldre vägsträckningar kantade av alléer ska underhållas och bibehålla sin terränganpassade karaktär.
- Fornlämningarna är skyddade enligt KML.

Hyltinge kyrka är putsad i samma kulör som Sparreholm. Intill kyrkan ligger en sockenstuga.